

Nr 47.

Av herr **Sköldin m. fl.**, *angående utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen.*

Arbetsstudier inom näringslivet utgöra ingen ny företeelse. De ha pågått under lång tid, men ha på sista tiden tillämpats i allt större utsträckning och därtill under former och förhållanden, som skapat en betydande irritation inom vissa områden av produktionslivet. Ehuru arbetarna i vårt land i det stora hela visa förståelse för varje form av effektivisering, ägnad att höja produktionskapaciteten och därmed grundvalen för allas vårt välstånd, ha under den senaste tiden på ett flertal större arbetsplatser elakartade motsättningar uppkommit mellan arbetarna och företagsledningarna med anledning av det sätt, varpå s. k. arbets- och tidsstudier bedrivits. Det torde räcka att här erinra om några händelser vid Norrahammars bruk, Lindells vågfabrik i Jönköping, telegrafverkets verkstad i Nynäshamn och senast vid Hägglund & söners fabriker i Gullänget, händelser som genom pressen torde vara allmänt kända.

I ljuset av dessa händelser har i dags- och fackpressen och inom berörda organisationer en livlig diskussion förts om hithörande spörsmål. Från arbetarsidan har hävdats, att arbetskraften medelst utnyttjande av tidsstudier ofta utsättes för en otillbörlig press, som icke så sällan resulterat i rena nervsammanbrott för vederbörande arbetare. Att så verkligen varit förhållandet, har vitsordats jämväl av vissa företags tjänsteläkare. Arbetarna hävda vidare, att arbetstakten i många fall drives upp onormalt högt, medan arbetarna äro föremål för tidsstudier. Denna höga arbetstakt kan sedan i längden icke vidmakthållas. Alldenstund resultatet av studierna lägges till grund för beräkning av ackorden, blir härigenom understundom följderna av arbetarnas medverkan till att åstadkomma höjd produktion i själva verket en nedpressning av ackordsförtjänsten. Ingen må förtänka arbetarna, om de finna en sådan ordning mindre tillfredsställande. Med den kunskap vårt lands arbetare numera äga om de samhällliga och ekonomiska sammanhangen äro de väl medvetna om att en stegrad produktion utgör själva grundvalen för ett ökat välstånd. De kunna dock icke förlika sig med tanken, att deras ansträngningar att medverka till att skapa större mängder

nyttigheter skola resultera i att de själva få relativt mindre del av produktionsresultatet och därtill genom den ökade hetsen i arbetet riskera att bliva utslitna tidigare än annars skulle vara fallet. De finna det tvärtom naturligt och rimligt, att deras ökade arbetsinsats ger ett relativt större utbyte.

För arbetare, som befinna sig i det löneläget, att möjligheterna att göra besparingar för ålderns dag strängt taget äro obefintliga, återstår på ålderdomen som enda inkomstkälla folkpensionen, till vilken rätten normalt — om icke invaliditet är för handen — inträder först vid uppnådda 67 års ålder. Även om — såsom man får hoppas — folkpensionerna skulle avsevärt höjas, kan genom detta samhällets stöd endast en mycket nödortfing för-sörjning uppnås. Det torde ligga i sakens natur, att man på arbetarhåll — även om man är på det klara med att rationaliseringen i vissa fall kan lindra arbetskraftens förslitning — hyser oro för att arbetstakten inom det industriella livet genom vår tids raffinerade former av rationalisering skall bli sådan, att många arbetare, utan att vara invalider i lagens mening, skola bli utslitna i förtid och långt före den tid, då en för livsuppehållet nödortfing folkpension kan erhållas.

Utom dessa allmänna erinringar från arbetarhåll har under de förda diskussionerna framskymtat, att företagarna i allt för stor utsträckning ha nonchalerat de rent psykologiska momenten i samband med tidsstudierna. I de flesta fall, där elakartade konflikter mellan arbetarna och företagsledningarna blivit en följd av arbets- och tidsstudierna, har från arbetarsidan framhållits, att den för ifrågavarande studier anlitade arbetskraften icke varit sin uppgift vuxen. Samtidigt som man från arbetarsidan erkänner, att tidsstudiemännen ha ett mycket ömtåligt värv, ej minst emedan arbetsledningen fordrar ett snabbt och påtagligt resultat av deras värv till företagsidans fördel, ha arbetarna icke kunnat värja sig för det intrycket, att såväl urvalet som utbildningen av arbetsstudiemän tycks lämna åtskilligt övrigt att önska. Man inser utan vidare, att det icke kan vara rätt ställt på området, när arbetarna i våra dagar känna sig tvingade att tillgripa metoder, som eljest varit vårt lands arbetsliv främmande, sedan detta blev mera planmässigt reglerat genom bindande överenskommelser mellan arbetsmarknadsparterna. Sålunda har det t. ex. förekommit att olämpliga tidsstudiemän av arbetarna förpassats utanför fabriksportarna eller att man spontant tillgripit arbetsnedläggelse med anledning av tidsstudiemännens uppträdande, detta ehuru arbetarna varit klart medvetna om att aktionerna stått i strid med gällande avtal eller lag och varit förenade med stora risker i form av ekonomiska påföljder för arbetarna själva och deras organisationer.

Förmodligen är man på sina håll böjd att avfärda nu berörda förhållande såsom ett problem, som samhället icke har direkt anledning att blanda sig i. Närmast skulle det, menar man måhända, åligga parterna på arbetsmark-

naden att söka bemästra hithörande problem. Mot ett sådant resonemang kan invändas, att det ej kan vara samhället likgiltigt, hur det produktiva livet fungerar. I vart fall är principen om samhällets rätt och skyldighet att värna det mänskliga materialet sedan länge knäsat i vår sociala lagstiftning. Lagstiftningsvägen har en rad ingripanden skett, som beskär företagsidans möjligheter att disponera arbetskraften efter behag. Hela vår arbetarskyddslagstiftning — som för närvarande är föremål för översyn — är ett uttryck för den tanken; tendensen i statsmakternas åtgöranden på området går i riktning mot ett ytterligare hänsynstagande, icke allenast till den rena olycksfallsfrekvensen, utan även till det allmänna hälsotillståndet hos arbetskraften i den mån detta influeras av förhållandena på själva arbetsplatsen. För att skydda arbetskraften mot ohälsa och en för tidig utslitning har från samhällets sida en rad av normer av tvingande karaktär för företagen uppställt. Jämväl hela arbetstidslagstiftningen är ett ingrepp med enahanda syfte i företagarens frihet med avseende på arbetskraften. I linje härmed ligger även semesterlagstiftningen. Kort sagt: omtanken om det mänskliga materialet har sedan länge lett till att samhället måst uppgiva dogmen om att hålla sig »neutralt» i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare.

Även om man skulle göra det i och för sig orimliga antagandet, att det vore samhället ovidkommande, att det produktiva livet utsättes för ideligen återkommande störningar på grund av motsättningar mellan parterna — hela vårt förlikningsväsende har kommit till stånd i strid med en sådan tankegång — måste man säga sig, att samhällsintresset bör göra sig påmint så snart det skäligen kan antagas, att arbets- och tidsstudierna bedrivs på sådant sätt, att arbetskraften tager skada därav. Om blott formerna för social omvårdnad vore sådana, att företagen hade skyldighet att taga vård om arbetarna så snart deras arbetskraft är förbrukad, skulle samhället möjligen kunna säga sig, att det vore företagens ensak att så hushålla med arbetskraften, att den så länge som möjligt kunde utnyttjas för produktivt arbete och så sent som möjligt behövde överföras till pensionärskategorien. Så är dock som bekant icke förhållandet. I allmänhet ha de enskilda företagen icke iklätt sig några förpliktelser gentemot arbetare, som slitit ut sig i deras tjänst. Det blir »samhällets» sak att sörja för dessa. Därav följer, att samhället icke kan ställa sig likgiltigt till frågan, huruvida arbetskraften i allmänhet blir utsliten i förtid. För närvarande och allt sedan den allmänna folkpensioneringen 1913 kom till stånd har man, såsom ovan nämnts, räknat med att rätten till folkpension — utom vid fall av invaliditet i lagens mening — skall inträda vid 67 års ålder. Man torde kunna antaga, att nämnda åldersgräns uppdragits under visst hänsynstagande till gjorda erfarenheter om arbetskraftens produktionsduglighet vid tiden för lagstiftningens utformande och under de

förhållanden, som då voro rådande. Därest en rationalisering av produktionen under de former, vilka taga sig uttryck i — såsom det från omdömesgillt håll vitsordats — att arbetare redan i de bästa åren utsättas för nervsammanbrott, leder till att arbetskraften i allmänhet blir utrationaliserad och förbrukad långt före 67 års ålder, anmäler sig för samhället problemet hur försörjningen av dessa medborgare skall ordnas till dess pensionsåldern uppnåtts. En sänkning av pensionsåldern skulle åsamka det allmänna betydande kostnader. En sådan åtgärd torde likväl förr eller senare visa sig ofrånkomlig, om det visar sig, att åldersgränsen för arbetsföret inom det industriella arbetslivet av sagda orsaker väsentligen sjunker. Även om icke en sådan sänkning av folkpensionsåldern skulle ske, kommer samhället icke undan försörjningsbördan, i den mån arbetarna icke, när deras arbetsförmåga börjar tryta, ha besparingar att falla tillbaka på. Dylika besparingar förefalla otänkbara, därest icke den ökade arbetsintensiteten leder till en ökad andel för arbetarna i den större kaka som tack vare rationaliseringen kan åstadkommas.

Om man med ett accepterande av det här förda resonemanget i det stora hela kan gå med på att samhället som sådant icke kan ställa sig passivt till spørsmålet om ett effektivt skydd åt den faktor i produktionslivet, som den mänskliga arbetskraften utgör, återstår frågan, hur samhället skall kunna gripa sig an med detta problem. Det skall villigt erkännas, att man i sådant avseende har svårt att ange preciserade och lämpliga framgångslinjer. Osäkerheten härutinnan torde dock främst sammanhånga med den omständigheten, att samhället hittills icke tillräckligt intresserat sig för hithörande problem. Man har anledning antaga, att en översyn på området från statsmakternas sida skulle kunna lämna ett värdefullt material för bedömande av frågan hur och i vilken utsträckning samhället genom lagstiftning eller på annat sätt bör ingripa. En allsidig utredning synes alltså vara vad man i första hand har rätt att begära av statsmakterna. I princip skulle en sådan undersökning alls icke innebära något nytt. Här må endast erinras om att Kungl. Maj:t genom beslut den 29 maj 1936 bemyndigade statsrådet och chefen för socialdepartementet att tillkalla utredningsmän att inom departementet biträda med utredning rörande åtgärder till förebyggande och lindring av skadliga sociala verkningar av rationaliseringar och driftsnedläggelser inom industrien. Sådana sakkunniga blevo också i kraft av detta bemyndigande tillkallade och avgåvo ett omfattande betänkande den 10 juni 1939.

Under den offentligt förda debatten om arbets- och tidsstudierna har man framför allt fäst sig vid det ofta återkommande påståendet, att den för dessa studier anställda arbetskraften i betydande omfattning icke synes vara sin uppgift vuxen. Från företagarsidan har också medgivits, att utbildningen av tidsstudiemän lämnar åtskilligt övrigt att önska. En under-

sökning borde därför i första hand taga sikte på att utröna vad som från samhällets sida kan göras för att medverka till en förbättrad utbildning av arbetsstudiemän. På åtskilliga områden har samhället uppställt stränga kompetensvillkor för utövningen av visst yrke. Det förefaller inte vara en orimlig tanke, att samhället kräver viss kompetens även av dem som så intimt ingripa i stora medborgargrupperns levnadsförhållanden som arbets- och tidsstudiemännen faktiskt göra.

Än vidare förefaller det i sin ordning, att tidsstudiernas inverkan på folkhälsan blir närmare utredd. En sådan utredning synes för övrigt ligga helt i linje med vissa av de uppgifter, som anförtratts statens institut för folkhälsan. Huruvida denna del av undersökningen bör anförtrös folkhälsoinstitutet eller uppdragas åt särskilt tillkallade utredningsmän, är en fråga, som det närmast torde ankomma på Kungl. Maj:t att bedöma.

Utredningen borde slutligen också kunna omfatta spørsmålet, huruvida under medverkan från samhällets sida vissa garantier kunde skapas för att frukterna av den rationalisering, vartill arbets- och tidsstudierna syfta, kunde komma icke endast företagarsidan utan också arbetarparten till godo. Sålunda torde man kunna ifrågasätta, huruvida arbetarna icke borde beredas tillfälle att utöva visst inflytande på utformningen av ifrågasatt del av rationaliseringsprocessen. Det borde icke vara ogörligt att åstadkomma en sådan ordning genom representation från såväl arbetarnas som arbetsgivarnas sida i en organisation, där också samhällsintresset på lämpligt sätt vore representerat. Om en sådan instans kunde skapas, borde den fördelen kunna vinnas, att uppkomna tvistigheter icke behöfde resultera i elakartade konflikter av typen Gullänget. Genom att åt arbetarna gavs möjlighet att appellera till en instans, där utslaget icke enväldigt dikterades av företagarsidan, skulle ett visst förtroende kunna skapas till strävandena att inom produktionen åstadkomma största möjliga framsteg under samtidigt hänsynstagande till den mänskliga faktorn i produktionen. Mycket av den irritation, som för närvarande blivit en följd av tidsstudierna och som — om den får vidare utbredning — lätt kan leda till en förtroendekris i förhållandet mellan arbetare och företagare, skulle sannolikt kunna elimineras genom en dylik ordning. En medverkan från samhällets sida i sådant syfte synes för övrigt ligga helt i linje med statsmakternas olika åtgöranden för att på fredlig väg undanröja uppkomna motsättningar mellan arbetare och företagare, exempelvis genom medlings- och förlikningsväsendet.

Med stöd av vad sålunda anförts tillåta vi oss hemställa, att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer,

dels att en allsidig utredning företages huruvida och på vad sätt statsmakterna böra ge sin medverkan till ett ökat

skydd åt den mänskliga faktorn i produktionslivet gentemot här ovan antydda yttringar av rationaliseringen, dels även att riksdagen förelägges de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 16 januari 1945.

P. A. Sköldin.

Göran Petterson.

Adolf Wallentheim.

Sven Hedqvist.

Nr 48.

Av herr **Wallentheim m. fl.**, angående åtgärder för ökad social allmänbildning och upplysningsverksamhet för kommunala förtroendemän och tjänstemän.

(Lika lydande med motion i Första kammaren nr 22.)

Stockholm den 16 januari 1945.

Adolf Wallentheim.

Henry Allard.

Erik Severin.

Walter Sundström,
Skövde.

Sven Hedqvist.

Verner Karlsson.

P. Orgård.

K. G. Viklund.

P. A. Sköldin.
